

FİKRİ VE SINAÎ MÜLKİYET HAKKI (FSMH) OLARAK PATENTLER: DÜNYA VE TÜRKİYE AÇISINDAN TARİHSEL BİR BAKIŞ

Ummuhan GÖKOVALI*

Kurtuluş BOZKURT**

ÖZET

Fikri ve Sınai Mülkiyet haklarından biri olan patentin önemi, günümüzde bilgiye dayalı faaliyetlerin artması, ekonomik faaliyetlerin ve uluslararası ticaretin gelişmesi ile birlikte daha da artmıştır. Patentin artan bu önemi, patent haklarının dünya genelinde uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalar aracılığı ile standartlaştırılmasını gerekli hale getirmiştir. Bu amaçla tarihi 1883 yılında uzanan Paris Sözleşmesi'nden günümüze çok sayıda uluslararası anlaşma ve sözleşmeler imzalanmıştır. Türkiye de patent alanındaki bu anlaşmaların çoğuna üyedir ve patent hakları ile ilgili hukuki alt yapısını özellikle 1995 tarihinden itibaren dünya standartları düzeyine getirmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Patent, patent anlaşma ve sözleşmeleri, patent tarihi

Patents as being one form of Intellectual Property Rights: Historical Overview of Worldwide and Turkish Evidence

ABSTRACT

The importance of patents as being one form of intellectual property rights increased due to increased importance of economic activities based on knowledge economy and globalization of economic activities and international trade. Increased importance of patents, on the other hand, made necessary to have standardized international regulations via conventions and agreements. For this purpose, many conventions and agreements were signed since Paris Convention dated back to 1883. Turkey adhered to most of the agreements and conventions related to patents, and began to establish her legal infrastructure in accordance with world wide standards especially beginning from 1995.

Key Words: Patent, conventions and agreements concerning patents, history of patents

1. Giriş:

Fikri mülkiyet kavramı, insan aklının yaratmış olduğu; buluşları, edebi ve sanatsal çalışmaları, sembolleri, isimleri, şekilleri ve ticari amaçlı kullanılan tasarımları kapsamaktadır. Eğer fikri mülkiyet kavramı insan aklının bir ürünü olarak tanımlanırsa, fikri mülkiyet hakları da (FSMH) söz konusu insan aklının yaratmış olduğu ürünler üzerinde yaptırımında bulunabilmeyi sağlayan haklar olarak tanımlanabilir (Dijk, 1994).

Bu noktada fikri mülkiyet kavramı iki kategoriye ayrılabilir. Bunlardan birincisi buluşları (patentler), ticari markaları, endüstriyel tasarımları ve coğrafi işaretleri kapsayan sınaî mülkiyet hakları, ikincisi de telif hakları ve bağlantılı haklardır. Her türlü FSMH koruması, yeni buluş ve düşünceleri yaratana motivasyon sağladığı için kritik bir öneme sahiptir. Eğer bu tür motivasyon

*Yrd. Doç. Dr., Muğla Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü.

** Doktora Öğrencisi, Muğla Üniversitesi S.B.E. İktisat Anabilim Dalı

Fikri ve Sınâî Mülkiyet Hakkı Olarak Patentler: Dünya ve Türkiye Açısından Tarihsel Bir Bakış

mekanizmaları olmazsa, insanların yeni buluş ve düşünceleri yaratması cazip hale gelmeyecektir. Günümüzde bilgiye dayalı faaliyetlerin artması, küresel anlamda ekonomik faaliyetlerin ve uluslararası ticaretin gelişmesi, FSMH korumalarına olan talebi de arttırmaktadır.

FSMH'lerin en önemli unsurlarından biri olan patentler, firmalar veya bireyler tarafından geliştirilen buluşlara, yasal anlamda koruma sağlayan araçlardır. Diğer bir ifade ile patent, buluş için geçici bir koruma olanağı sağlayan yasal bir belgedir. Söz konusu buluş yeni bir ürün olabileceği gibi, bazı ürünlerin yapımında yeni metotlar ortaya koyan süreç yeniliklerini veya bir problemin çözümü için geliştirilen teknik çözümlenmeleri de içerebilir. Patentin amacı teknolojik gelişmeyi teşvik etmek için bir koruma biçimi yaratmaktır. Teorik olarak patent, buluşun yaratılması sonucunda buluş sahibine münhasır haklar sağlamanın yanı sıra, bu buluşun teknolojik olarak geliştirilmesi ve ticarileştirilmesi süreci için de bir teşvik sağlar. Patent karşılığında buluş sahibinin buluşun teknik özelliklerini kamuya açması, başkalarının bu buluşa dayanarak daha farklı ve yeni buluşlar gerçekleştirmesini mümkün hale getirir. Böylece bir ekonomide patent yolu ile teknik ilerleme sağlanmış olur.

Bir patent verildiği zaman, patent sahibi, ürün ya da süreç yeniliklerinin ithalinde, üretiminde, her türlü kullanımında ve satışında özel haklara sahip olur. Birçok ülkede bilimsel teoriler, matematiksel formüller, bitki veya hayvan türleri, yeni keşfedilen doğal kaynaklar, ticari yöntemler ve tıbbi tedavi yöntemlerinin kanunen patentler vasıtasıyla korunması mümkün değildir.

Bu çalışma özellikle patent haklarının tarihsel gelişimi üzerine odaklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümde fikri ve sınâî mülkiyet haklarından biri olan patentlerin genel özelliklerine değinilmiştir. Üçüncü bölümde küresel anlamda patent haklarının tarihsel gelişimi, dördüncü bölümde ise Türkiye açısından patent haklarının tarihsel gelişimi ortaya konmuştur. Beşinci bölüm özet ve sonuca ayrılmıştır.

2. Fikri ve Sınâî Mülkiyet Hakkı Olarak Patentler:

Fikri ve sınâî mülkiyet haklarından biri olan patentler; firmalar ve kişiler tarafından geliştirilen buluşlara, yasal anlamda, kurumsal veya bireysel koruma sağlayan araçlardır. Patentler tüm teknoloji alanlarında ürün veya üretim yöntemlerinde herhangi bir buluş için mümkündür. Patentler insan hayatında çığır açan devrim niteliğindeki buluşlar için söz konusu olabileceği gibi (penisilin), küçük teknolojik iyileştirmeler veya değişiklikler için de mümkündür.

Patent korumasının etkileri üç grupta genelleştirilebilir. Patent koruması araştırma ve geliştirme harcamalarını ve bunun sonucunda ürün ve süreç yeniliklerinin yapılmasını teşvik eder. Böylece o ekonomide ekonomik büyüme ve kalkınma ile birlikte uluslararası ticareti arttırıcı etki yapar. İkinci olarak,

patent koruması bu yeniliklerin taklit edilmesini engelleyerek yeniliği yapanlara bir motivasyon sağlar. Böylece yenilik faaliyeti ile uğraşanların emek, para ve zaman olarak yaptıkları yatırımların karşılığını almaları sağlanır. Patent korumasının üçüncü etkisi ise ekonomiye (yeni) teknolojilerin transferini kolaylaştırmak ve doğrudan yabancı sermayeyi teşvik etmektir. Güçlü bir patent koruması ilgili ülkeye (yeni) teknoloji getirecek firmalara bir motivasyon sağlar. Güçlü bir patent korumasının olmadığı durumda firmalar taklit korkusu nedeniyle o ülkeye teknoloji transferini gerçekleştirmezler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapmazlar.

Patent bir buluşu korumanın en etkili yoludur. Ancak patent koruması olabilmesi için buluş sahibinin buluşunu kamuya açması gerekmektedir. Bazı durumlarda firmalar veya bireyler buluşlarını ticari sır olarak gizli tutabilirler ve buluşla ilgili bilgileri kamuya açmazlar. Özellikle “know-how” buluş için daha önemli ise bu ticari sır olarak korunabilir.

Genel olarak, patent başvurusu ilk yapana verilir. Bu yüzden patent başvurusundaki dosya tarihi çok önemlidir. Patent başvurusunda, buluşun başlığı, tanımı, buluş sahibi ve buluşu yapan kişi hakkında bilgiler verilir. Patent hakkı buluşu yapan kişinin patent başvurusunda buluşunu kamuya açıklaması karşılığında verilir.

Dünya genelinde, hızlı bir artış gösteren patent alma gereksinimi, küresel anlamda, açık ve anlaşılır bir standarda dayalı patent sisteminin oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Birçok ülkede, patent korumasının sağlanması için çeşitli standartlar ve aşamalar geliştirilmiştir. Bu aşamalar dâhilinde, bir buluşun patent korumasına sahip olabilmesi için ilk olarak; buluş sahibinin başvuru için gerekli harcı yasal süreler içerisinde ödeyerek, ilgili ülkenin patent ofisine başvuruda bulunması gerekmektedir. Başvuru sahibi herhangi bir kişi olabileceği gibi herhangi bir kurum veya firma da olabilir.

İkinci aşamada; başvuru tarihinin kesinleşmesinden sonra, söz konusu ofis, başvurunun, ilgili kanun ve yönetmelikte öngörülen şekli şartlara uygun olup olmadığını, söz konusu başvurunun patent verilerek korunamayacak konular ve buluşlar kapsamına girip girmediğini ve sanayiye uygulanabilir olup olmadığını inceler. İnceleme sonucunda, eğer ilgili ofis başvuru ile ilgili eksiklikler bulursa, buluş sahibine söz konusu eksiklikleri gerekçesi ile bildirerek, yasaların belirtmiş olduğu süre dâhilinde eksiklikleri düzeltmesini ister. Yapılan düzeltmeler sonucunda, yayınlanmasına karar verilen başvuru, ilgili bültende periyodik olarak duyurulur.

Bir buluşa patent verilebilmesi için; söz konusu buluşun yeni olması, tekniğin bilinen durumunun aşılması ve sanayiye uygulanabilir olması gerekmektedir (TPE, 1995). Yenilik daha önce başkaları tarafından yazılı olarak veya uygulanarak açıklanmamış olmak anlamında mutlak yeniliktir. Tekniğin bilinen durumunun aşılması ile buluşun ilgili olduğu teknik alandaki uzman bir

kişinin kolayca düşünüp uygulamaya koyamayacağı nitelikteki buluşlar kastedilmektedir. Ayrıca, patent verilebilmesi için buluşun ulusal yasalarda patent verilebilecek konularda olması gerekir. Birçok ülkede bilimsel teoriler, matematiksel metotlar, bitki ve hayvan çeşitleri, keşifler, ticari yöntemler, tıbbi tedavi yöntemleri v.b. çalışmalar kanunen patent koruması kapsamı dışında tutulurlar (WIPO, 2007a).

3. Küresel Anlamda Patent Haklarının Tarihsel Gelişimi:

Gelişmiş toplumlar, yaklaşık 1400' lü yıllara kadar uzanan ve günümüzde de devam eden süreçte, teknolojik gelişmelerin en önemli dinamiğini oluşturan fikri ve sınai buluşların devamlılığını ve kalitesini arttırmak amacıyla gerek hukuki, gerekse iktisadi anlamda birçok düzenleme geliştirmişler, hem ulusal hem de uluslararası alanda söz konusu düzenlemeleri kurumsal bir disiplin içerisinde sistematik hale getirme ihtiyacı duymuşlardır.

Tarihi süreç içerisinde resmi anlamda fikri ve sınai buluşların korunmasına yönelik olarak bilinen en eski uygulama 1474 yılında uygulamaya konulan Venedik patent kanunudur (JPO, 2007). Dünyada buluşların korunmasına yönelik ikinci hukuki uygulama da 1623 "İngiliz Tekel Kanunu" dur. Bu kanunla patent süresi sınırlandırılmakta ve bu süre en fazla 14 yıl olarak belirlenmekteydi. 1623 Tekel Kanunu ile mülk ilkesi, yani kanunun yalnızca o ülke için geçerli olacağı ilkesi de getirilmişti (Soyak, 2000).

İngiliz modelinden yoğun bir şekilde etkilenmiş olan Amerikan patent sistemi de 1790 yılında kuruldu. Bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra ABD, 1787 yılında yürürlüğe koyduğu Anayasasına, "faydalı teknoloji ve bilimlerin geliştirilmesini teşvik için... Parlamento... buluş yapanlara... belirli bir süreyle sınırlı olmak üzere münhasır haklar verecektir" hükmünü koydu ve bu hüküm gereği 1790 yılında "Patent Kanunu" yürürlüğe girdi (JPO, 2007).

1791 yılında yürürlüğe giren "Fransız Patent Kanunu" ise buluşları incelemeksizin patent (buluş belgesi) verme esasına dayanmaktaydı. 1815 yılında Rusya, 1864 yılında İtalya ve 1877 yılında incelemeli patent verme ilkesini benimsemiş olan Almanya Patent Kanunları yürürlüğe girdi. Japonya'da ise buluşlar, 1885 "Patent Tekeli Kanunu" ile korunmaya başlandı (JPO, 2007). O dönemin Fransız Patent Kanunundan olduğu gibi çevrilmiş olan "Osmanlı İhtira Beratı Kanunu" ise 1879 tarihinde yürürlüğe girdi ve bu kanun bazı küçük değişiklikler yapılmak kaydıyla 1995 yılına kadar yürürlükte kaldı (Soyak, 2000).

Görüldüğü üzere gerçek anlamıyla patent sistemin kanunlaşması, yerleşmesi ve gelişmesinde ilk adım İngiltere tarafından atılmıştır. Özellikle sanayi devriminin beraberinde getirmiş olduğu iktisadi, toplumsal ve hukuki oluşumlar kurumsallaşmayı zorunlu hale getirmiş, mülkiyet kavramı gerek sınai, gerekse hukuki alanda üzerinde durulan en önemli kavramlardan birisi

olmuştur. Sanayi devrimi ile daha geniş boyutlara ulaşan teknolojik gelişmelerin ve buluşların, iktisadi ve toplumsal hayata etkileri küresel bir boyut kazanmıştır. Dolayısıyla küreselleşen bu boyut, küresel bir düzenlemeyi de zorunlu hale getirmiştir.

Bu bağlamda uluslararası alanda sınaî mülkiyet hakları konusunda ortaya çıkan ilk uluslararası sözleşme 1883 yılında 11 ülke tarafından imzalanan “Paris Sözleşmesi” (Paris Convention for the Protection of Industrial Property) dir (OECD, 1994). Paris Sözleşmesi, 1979 yılında Paris’te yapılan yenilemeye kadar geçen süreçte altı kez revizyona uğramıştır (1900 Brüksel, 1911 Washington, 1925 La Hey, 1934 Londra, 1958 Lizbon, 1967 Stockholm ve 1979 Paris) (Soyak, 2000). Paris Sözleşmesi, buluşlar, markalar, endüstriyel tasarımlar, faydalı modeller, ticari unvanlar ve haksız rekabet ile ilgili hükümleri içermektedir.

Paris Sözleşmesinde iki kavram dikkat çekmektedir. Söz konusu bu kavramlar “Rüçhan Hakkı” ve “Eşitlik İlkesi” dir. Eşitlik İlkesi (Milli Muamele) gereğince sözleşmeye taraf olan her üye ülke diğer üye ülke vatandaşlarına, kendi vatandaşlarına sağladığı sınaî mülkiyet korumasının aynısını sağlamak zorundadır. Paris Sözleşmesi’ne üye olmayan ülke vatandaşları, üye ülkelerden birinde ikamet etmesi veya gerçek ve etkin bir sanayi veya ticari kuruluşa sahip olması şartıyla bu muameleden yararlanır (TPE, 2004).

Rüçhan Hakkı ise; buluşlar, faydalı modeller, markalar ve sınaî tasarımlara uygulanan bir haktır. Rüçhan hakkından yararlanılabilmesi için üye ülkelerden birinde yapılan bir müracaatı esas alarak, müracaat sahibinin belirli bir süre içerisinde (patent ve faydalı model için 12 ay; endüstriyel tasarımlar ve markalar için 6 ay) diğer üye ülkelerden herhangi birinde koruma için başvurması gerekmektedir. Bu durumda, sonraki başvurunun tarihi, ilk başvurunun yapıldığı tarih olarak kabul edilir. Yukarıda belirtilen süreler içinde rüçhan hakkının kullanılması halinde ilk başvuru ile diğer üye ülkelerde yapılan sonraki başvuru tarihleri arasında, üçüncü kişiler tarafından yapılacak başvurular karşıt referans olarak gösterilemez (TPE, 2004).

1883 yılında yürürlüğe giren Paris Sözleşmesi, patent haklarının uluslararası alanda düzenlenmesine yönelik ilk antlaşma olması özelliği ile önemli bir dönüm noktasını oluşturmakta ve kendinden sonra gelen düzenlemelere yol göstermektedir. Paris Sözleşmesi’nden günümüze kadar uzanan süreçte, dünyada, patent haklarının düzenlenmesi ile ilgili birçok uluslararası anlaşma ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır.

Küresel anlamda, 1883 yılından günümüze kadar uzanan süreçte, FSMH’leri geliştirmeye yönelik birçok adım atılmış ve ülkeler arasındaki patent başvuru ve tescil prosedürlerini ve formalitelerini yasal bir sistem dâhilinde

Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakkı Olarak Patentler: Dünya ve Türkiye Açısından Tarihsel Bir Bakış

uyumlaştırmaya yönelik bazı düzenlemeler ve anlaşmalar ortaya konulmuştur. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden birisi Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (World Intellectual Property Rights-WIPO)'nın kurulmasıdır. WIPO'nun ana amacı FSMH korumasını dünya çapında yaygınlaştırmaktır. Bu amaçla WIPO, uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler hazırlayarak ulusal kanunların düzenlenmesinde ve güncellenmesinde ülkelere yardım eder.

Diğer önemli düzenlemelerden birisi de 1970 yılında imzalanan Patent İşbirliği Antlaşması'dır (Patent Co-operation Treaty-PCT). PCT sistemi, buluş sahiplerine söz konusu buluşları için, PCT'ye taraf olan herhangi bir ulusal patent ofisine yapacakları bir uluslararası patent başvurusu ile uluslararası alanda patent başvurusu yapma imkânı sağlamaktadır. Böylelikle, her bir ülke için ayrı ayrı yapılacak başvuruların beraberinde getireceği maliyetler ortadan kalkmakta ve ulusal patent ofislerinin yükü azalmaktadır. Ayrıca, ulusal düzenlemelerdeki farklılıklardan kaynaklanabilecek karışıklıklar da giderilmektedir. PCT'nin amacı, üye ülkeler arasındaki başvuru, araştırma, yayınlama ve uluslararası başvurunun incelenmesi konusundaki işbirliğini arttırmaktır.

PCT dâhilinde, ulusal patent ofislerine yapılacak uluslararası patent başvuruları, ancak söz konusu ülkenin vatandaşları veya üye ülkede ikamet edenler tarafından yapılabilmektedir. Diğer taraftan, söz konusu başvuru, ulusal patent ofislerine yapılabildiği gibi doğrudan WIPO'ya da yapılabilmektedir. PCT sistemi dünya çapında bir patent vermez, sadece uluslararası başvuruları kabul ederek uluslararası araştırma yapar ve başvuruda belirtilen ülkelere başvuruyu iletir. Patent başvurusuna patent verilip verilmeyeceğine ilgili ülkedeki ofisler karar verir. Ancak, patentin bölgesel patent ofisleri tarafından verildiği durumlar da vardır. Avrupa Patent Ofisi (EPO), Afrika Bölgesi Sınai Mülkiyet Organizasyonu (ARIPO) ve Afrika Fikri Mülkiyet Organizasyonu (OAPI veya AIPO) bunlara örnek olarak verilebilir (WIPO, 2007b). Bu sistemlerde bölgesel patent ofisi bölgesel patent başvurusunu kabul ederek üye ülkelerde patent verir. Şu anda tek bir dünya patenti vermek veya almak mümkün değildir.

Dünya Ticaret Örgütü kuruluş anlaşmasına ekli TRIPS (trade related aspects of intellectual property rights) anlaşması ticaretle bağlantılı FSMH ile ilgilidir. Bu antlaşma ile birlikte patent dahil olmak üzere tüm FSMH ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Patent koruma süreleri standart hale getirilerek tüm dünyada 20 yıl olarak belirlenmiştir. Ancak ilaç ürün ve usul yöntemleri ile ilgili patentler için az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere geçiş süresi tanınmış ve bu ülkeler bu alandaki patent başvurularına ancak geçiş süresi bittikten sonra patent vermeye yükümlü olmuşlardır. TRIPS anlaşması üye ülkelerin fazlalığı ve FSMH ile ilgili çok geniş yelpazede düzenlemeler getirmesi açısından, Paris Sözleşmesi'nden bu yana FSMH ile ilgili yapılan en kapsamlı antlaşmadır.

4. Türkiye’de Patent Haklarının Tarihsel Gelişimi:

Türkiye’de patent hakları ile ilgili ilk esaslı hukuki düzenleme 1879 yılında Osmanlı imparatorluğu döneminde olmuş, o dönemin “Fransız Patent Kanunu” olduğu gibi çevrilerek “Osmanlı İhtira Beratı Kanunu” hazırlanmış ve 1879 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Esas itibari ile Türkiye’de 1995 yılına kadar, imzalanan uluslararası anlaşmalar hariç, dünyadaki gelişmeleri takip eden etkin bir patent kanunu ortaya konamamış, Osmanlı İhtira Beratı Kanunu bazı küçük değişiklikler yapılmak kaydıyla 1995 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

İlerleyen süreç içerisinde Türkiye, 1925 yılında “Paris Sözleşmesine” üye olmuş, 1976 yılında ise WIPO kuruluş sözleşmesini imzalamıştır. Ayrıca Türkiye 1956 yılında Londra Tadil Metnine, 1976 yılında Stockholm Tadil Metninin (13–30) maddelerine ve 1995 yılında Stockholm Tadil Metninin (1-12) maddelerine taraf olmuştur (TPE, 2004).

Türkiye 1994 yılında yaşanan gümrük birliği anlaşması süreci ile birlikte; “Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasını” ve ekli “TRIPS” anlaşmasını, patentlerin uluslararası sınıflandırılmasına ilişkin “Strazburg Anlaşmasını” (IPC) ve “Patent İşbirliği Anlaşmasını” (PCT) yürürlüğe koymuştur (TPE, 2004). Daha sonra ise Mikroorganizmaların uluslararası saklanmasıyla ilişkin “Budapeşte Anlaşmasını” “Patent Kanunu Anlaşmasını” (PLT) ve “Avrupa Patent Sözleşmesini” (Münih Sözleşmesi) yürürlüğe koymuştur (TPE, 2004). Türkiye’de patent haklarının düzenlenmesi ile ilgili olarak, 1925’de “Paris Sözleşmesine” üye olunması ile başlayıp, 2000 tarihinde “Patent Kanunu Anlaşmasının” (PLT) imzalanmasına kadar geçen süreç Tablo 1’ de verilmiştir.

Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakkı Olarak Patentler: Dünya ve Türkiye Açısından Tarihsel Bir Bakış

Tablo 1: Türkiye’de Patent Hakları ile İlgili Uluslararası Düzenlemeler

Anlaşma, Kurum ve Kanun Adı	Tarih	Anlaşmanın Amacı	Üye Sayısı (2007)	Türkiye’nin Durumu
Paris Sözleşmesi	1883	Üye ülkeler arasında sınai mülkiyetin korunması	171	1925 yılından beri üye, Stockholm 1-12 maddeler 1995; 13-30 maddeler 1976
WIPO Kuruluş Sözleşmesi	1967	Tüm dünyada fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunmasını sağlamak.	184	1976 yılında üye oldu.
Patent İşbirliği Anlaşması (PCT)	1970	Bir tek uluslararası patent başvurusu ile aynı anda PCT’ ye üye ülkelerde buluş için başvuru sağlamak.	137	1995 tarihinde imzalandı, 01.01.1996 tarihinde yürürlüğe girdi.
Strazburg Anlaşması (IPC)	1971	Patentlerin uluslararası düzeyde tek ve aynı şekilde sınıflandırılması.	57	01.10.1996 tarihi ile yürürlüğe girmiştir.
Avrupa Patent Sözleşmesi (Münih)	1973	Patentlerin tescili amacıyla bir Avrupa sisteminin kurulması	31	01.11.2000 tarihi ile yürürlüğe girmiştir.
Budapeşte Anlaşması	1977	Mikroorganizmaların uluslararası saklanması	66	30.10.1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
DTÖ ve TRIPS Anlaşması	1995	Anlaşma metni ile ilgili konularda üye ülkeler arasında ticari ilişkilerin idamesi için ortak bir kurumsal yapı oluşturma.	150*	26.03.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
Patent Kanunu Anlaşması (PLT)	2000	Ulusal ve bölgesel patent ofislerinin koymuş olduğu şekli gereklerin uyumu, patent alma ve devam ettirilmesi prosedürünün kolay ve elverişli hale getirilmesi.	14 (yürürlükte olan)	02.06.2000 tarihinde imzalanmıştır.

Kaynak: TPE, 2007 (Tabloda sadece patent hakları ile ilgili uluslararası anlaşmalar dikkate alınmış ve ilgili uluslararası anlaşmalara üye ülke sayıları WIPO (2007c) sayfasından yararlanılarak düzenlenmiştir.)

* WTO (2007) sayfasından derlenmiştir

Dikkat edilecek olursa Türkiye’de yeni bir FSMH sisteminin kurulmasına yönelik en ciddi ve etkin adımlar 1990’lı yılların ortasından itibaren başlamıştır. 1994 yılından başlayarak, FSMH’lerin kuvvetlendirilmesine yönelik bazı yasal düzenlemeler ortaya konulmuştur. Öncelikle bir fikri ve sınai mülkiyet yasası oluşturulmuştur. Bununla ilgili olarak, 1994 ve 1995 dönemini kapsayan süreçte, FSMH korumasına yönelik 2 tane temel kanun, 6 tane kanun hükmünde kararname ve 2 tane de kararname çıkartılmıştır. Söz konusu bu gelişmeler Tablo 2’de ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Tablo 2: Türkiye’de Patent Sistemi ile İlgili Yasal Düzenlemeler

Tarih	Düzenlemenin Türü	Numara	İçerik
Haziran, 1994	Kanun Hükmünde Kararname	544	TPE’nin kuruluşu ve yetkileri
Ekim, 1994	Kararname	94/5903	Paris sözleşmesinin Stockholm düzenlemesine katılım
Haziran, 1995	Kanun Hükmünde Kararname	551	Patent haklarının korunması
Haziran, 1995	Kanun Hükmünde Kararname	554	Endüstriyel tasarımların korunması
Haziran, 1995	Kanun Hükmünde Kararname	555	Coğrafi işaretlerin korunması
Haziran, 1995	Kanun Hükmünde Kararname	556	Markaların korunması
Temmuz, 1995	Kanun	4115	PCT’ye katılım
Temmuz, 1995	Kararname	95/7094	Nice, Viyana ve Strasburg anlaşmalarına katılım
Eylül, 1995	Kanun Hükmünde Kararname	566	İlaçların ve veterinerlikle ilgili ürün ve yeniliklerin patent korumasına geçiş süreci ile ilgili düzeltme
Kasım, 1995	Kanun	4128	551, 554, 555 ve 556 numaralı kanun hükmünde kararnamelere yönelik ihlaller için ilave ceza uygulamaları

Kaynak: TPE, 1998

Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakkı Olarak Patentler: Dünya ve Türkiye Açısından Tarihsel Bir Bakış

Türkiye’de patent koruma süresi incelemeli patentler için yirmi yıl, incelemesiz patentler için ise yedi yıldır. Patent süresi bittiğinde patente konu olan buluş veya yenilik kamu malı haline gelir ve isteyen herkes o buluşu kullanabilir. Patente konu olan buluş veya yeniliğe patent verildiği tarihten itibaren üç yıl içinde o buluşun veya yeniliğin kullanılması gerekmektedir. Kullanılmadığı takdirde zorunlu lisansa tabi olur (TPE, 1995, madde 96-120). Paris Sözleşmesi ve TRIPs anlaşmaları da zorunlu lisansla ilgili hükümler içermektedir.

5. Özet ve Sonuç

Bu çalışmanın temel amacı, genel hatlarıyla, dünyada ve Türkiye’de FSMH’lerin en önemli unsurlarından birini oluşturan patent haklarının gelişimini ortaya koymaktır. Son yıllarda küreselleşme süreci ile birlikte, fiyat merkezli rekabet stratejileri yerini teknolojik yenilik (inovasyon) merkezli rekabet stratejilerine bırakmıştır. Dolayısıyla, teknolojik yenilik ortaya koyabilmenin en önemli unsurlarından biri olan ve bilimsel ve teknolojik faaliyetlerin en önemli girdisini oluşturan A&G faaliyetlerinin somut bir ürünü olan patentlerin önemi artmıştır.

Patentler; buluş sahibine söz konusu buluşun üretiminde, ticaretinde ve her türlü tasarrufunda, belirli bir süre dâhilinde, tekel hakkı sağlayan yasal bir belgedir. Patent hakları; buluşları teşvik etmesi, yeniliklerin ticarete konu olmasını sağlaması, buluşların yayılmasına yardımcı olması gibi faydaları ile gerek teknolojik faaliyetlerin genişlemesi ve yayılması üzerinde, gerekse ekonomik büyüme üzerinde çok önemli etkilere sahiptir.

Günümüz dünyasında bilgiye dayalı faaliyetlerin artması, küresel alanda ekonomik faaliyetlerin ve uluslararası ticaretin gelişmesi nedeniyle, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunmasına yönelik talepler de artmıştır. Dolayısıyla, fikri ve sınai mülkiyet haklarının en önemli unsurlarından biri olan patent haklarının giderek önem kazanması, patent haklarının dünya genelinde, uluslararası sözleşmeler aracılığı ile standartlaştırılmasını da gerekli kılmıştır.

Fikri ve sınai mülkiyet haklarının aynı anda başka ülkelerde de korunmasını sağlamak için uluslararası alanda oluşturulan en eski uygulama 1883 yılında yürürlüğe giren Paris Sözleşmesi’dir. Diğer taraftan, uluslararası alanda patent başvurusu yapma imkânına yönelik en etkin uygulama ise 1970 yılında ortaya konan Patent İşbirliği Anlaşması (PCT) ile gerçekleştirilmiş ve 1971 yılında imzalanan Strazburg Anlaşması ile de IPC sistemi dâhilinde uluslararası patent başvuruları genel bir sınıflandırma sistemine kavuşturulmuştur.

Türkiye’de ise patent hakları ile ilgili ilk hukuki düzenleme Osmanlı İmparatorluğu dönemine uzanmaktadır. O dönemin “Fransız Patent Kanunu” aynen çevrilerek “Osmanlı İhtira Beratı Kanunu” hazırlanmış, 1879 tarihinde

yürürlüğe girmiş ve bazı küçük değişiklikler yapılmak kaydıyla 1995 yılına kadar da yürürlükte kalmıştır. 1994 yılında Türk Patent Enstitüsü kurulmuş ve daha sonra da “Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması” ve ekli TRIPS anlaşması imzalanmıştır.

Dikkat edilecek olursa, Türkiye'nin etkin bir FSMH sistemi kurmakta gelişmiş ülkelere kıyasla çok geciktiği ve etkin bir FSMH sistemi oluşturmaya yönelik çalışmalarını da 1990'lı yılların ortalarından itibaren yoğunlaştırdığı görülmektedir. Tabii ki bu yoğunlaşmanın arka planında 1986 yılında başlayıp 1994 yılında tamamlanan Uruguay Turu müzakerelerinin ve beraberinde ortaya konan Dünya Ticaret Örgütü ve ekli TRIPS anlaşmasının da olduğu göz ardı edilmemelidir. TRIPS anlaşması patentler de dâhil olmak üzere tüm FSMH ile ilgili hükümler içermektedir. TRIPS anlaşması ile patent koruma süreleri tüm ülkelerde 20 yıla çıkartılmış ve standartlaştırılmıştır. Bunun istisnası ilaç ürün ve usul yöntemleri için alınan patentlerde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere tanınan geçiş süreleridir. TRIPS anlaşması 1883 tarihli Paris Sözleşmesi'nden bu yana FSMH ile ilgili tarihinin en kapsamlı anlaşmasıdır.

KAYNAKLAR

- Dijk, T. (1994), “The Economic Theory of Patents: A Survey”, *Merit Research Memorandum*, 2/94-017.
- JPO (2007) http://www.jpo.go.jp/seido_e/
- OECD (1994) “*The Measurement of Scientific and Technological Activities Using Patent Data as Science and Technology Indicators: Patent Manual*”, Paris:OECD.
- Soyak, A. (2000), “Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi”, [http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/fikri-sinai-mulkiyet\(alkan\).pdf,12](http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/fikri-sinai-mulkiyet(alkan).pdf,12), Mart 2005.
- TPE (1995), “*Patent Mevzuatı: 4128 Sayılı Kanun, 551 Sayılı KHK, Yönetmelik*”, Yayın No.: TPE/2, Ankara: MKE Vakfı Matbaası.
- TPE (1998), “Yıllık Rapor: 1994-1997”, Ankara:
- TPE (2004), “*Sınai Mülkiyet İle İlgili Uluslararası Anlaşmalar ve Türkiye'nin Bu Anlaşmalarla İlgili Durumu*”, Ankara: TPE.
- TPE (2007), http://www.turkpatent.gov.tr/dosyalar/mevzuat/genel/uluslararasi_ant.pdf
- WIPO (2007a), http://www.wipo.int/patentscope/en/patents_faq.html#inventions 10, Nisan 2007.

Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakkı Olarak Patentler: Dünya ve Türkiye Açısından Tarihsel Bir Bakış

WIPO (2007b), http://www.wipo.int/pct/en/texts/pdf/reg_des.pdf, 11 Nisan 2007

WIPO (2007c), http://www.wipo.int/treaties/en/SearchForm.jsp?search_what=C, 10 Nisan 2007.

WTO (2007), http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, 10 Nisan 2007.